

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის საკანონმდებლო ხარვეზები ხელშეკრულების დასრულების ინსტიტუტებთან მიმართებაში

ნინო ფიფია

იურისტი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საკვანძო სიტყვები: გასვლა, მოშლა, ხარვეზი

1. შესავალი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში* ხელშეკრულების დასრულების სამართლებრივი ინსტიტუტების რეგულირებისას, მნიშვნელოვან ხარვეზებს ვაწყდებით. დღევანდელი კოდექსიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების დასრულების გამომხატველი ტერმინოლოგიები ერთმანეთში იმდენად არეულია, რომ კანონმდებლობაში მათი გამოყენების მიუხედავად, კონკრეტული საქმის გადაწყვეტისას, ჩვენ უნდა ვიცოდეთ თუ რომელია გრძელვადიანი ხელშეკრულება და რომელი – მოკლევადიანი. მხოლოდ ამ საკითხის გარკვევის შემდეგ უნდა მივუსადაგოთ კონკრეტულ საქმეს ხელშეკრულების დასრულების ესა თუ ის მუხლი იმისდა მიუხედავად, გამოყენებული იქნება თუ არა მასში შემდეგი ტერმინები: ხელშეკრულების მოშლა, ხელშეკრულების შეწყვეტა, ხელშეკრულებაზე უარის თქმა, ხელშეკრულებიდან გასვლა თუ ხელშეკრულების გაუქმება. მიზანშეწონილად მიმაჩნია სამართლის ინსტიტუტების კიდევ უფრო ფართო

* შემდგომში გამოყენებული იქნება, როგორც – სსკ.

რეგულირება და მათში ზოგადი პრინციპების განსაზღვრა.

სტატიის განხილულია ხელშეკრულების დასრულების ინსტიტუტები, მათი ერთმანეთისაგან განმასხვავებელი ნიშნები და საკანონმდებლო ხარვეზები. ეს ყოველივე დაეხმარება დაინტერესებულ პირებს განასხვაონ ხელშეკრულების დასრულების სამართლებრივი ტერმინები ერთმანეთისაგან, რათა არ მოხდეს მათ შორის ურთიერთაღრევა.

2. ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ხელშეკრულების მოშლის ინსტიტუტების შედარებითი ანალიზი

ხელშეკრულება ისეთი შეთანხმებაა, რომელიც მისი მონაწილეთათვის იწვევს განსაზღვრული უფლებებისა და მოვალეობების წარმოშობას, შეცვლას ან დასრულებას. თითოეული სამართლებრივი ურთიერთობის დასრულების წინაპირობაა ან ხელშეკრულებიდან გასვლა ან ხელშეკრულების მოშლა. დასრულება არის ფაქტი, რომელსაც ადგენს სასამართლო. ასე რომ, კონკრეტულ საქმეზე სასამართლოს გადაწყვეტილებით შეიძლება დადგინდეს ხელშეკრულების დასრულება ხელშეკრულებიდან გასვლით ან ხელშეკრულების მოშლით.

კანონმდებლობიდან ირკვევა, რომ ხელშეკრულების დასრულების ინსტიტუტებია: ხელშეკრულებიდან გასვლა, ანუ ხელშეკრულებაზე უარი და ხელშეკრულების მოშლა, ანუ ხელშეკრულების შეწყვეტა. თითოეული ინსტიტუტი თავისი მნიშვნელობით გამოყენებულია ორ-ორი ტერმინით. მაშინ, როდესაც სამართლის პრობლემაა ამ ორი ინსტიტუტის გაუმიჯნაობის საკითხი, მართებულად მიმაჩნია, კანონის ადვილად გაგებისათვის, სსკ-მა საერთოდ უარი თქვას ორი სინონიმური ტერმინიდან ერთ-ერთზე. ერთი და იმავე სამართლებრივი ინსტიტუტის აღსანიშნავად ორი ცნების

გამოყენება ზედმეტი და მიზანშეუწონელია. სამართლის ნორმები მოქალაქეებისათვის ნათელი უნდა იყოს. სსკ-ის სრულყოფის მიზნით, კანონმდებელს ტერმინოლოგიის დაზუსტებისა და უნიფიკაციის სახით რეკომენდაციას ვთავაზობ, კერძოდ: ყველგან, სადაც გამოყენებულია ტერმინი – „ხელშეკრულებაზე უარი“, შეიცვალოს ტერმინით – „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ (გერმ: – „Rücktritt“), ვინაიდან ხელშეკრულებაზე უარი ზედმიწევნით მიესადავება ხელშეკრულების დადებად უარის თქმის უფლებას (სსკ. მუხლი 112¹). ხოლო ტერმინი „ხელშეკრულების შეწყვეტა“ შეიცვალოს ტერმინით „ხელშეკრულების მოშლა“ (გერმ: – „Kündigung“). ვინაიდან ვალდებულებით სამართალში ვალდებულების შეწყვეტის აღსანიშნავად შეწყვეტის ინსტიტუტი წარმატებითაა გამოყენებული (სსკ. კარი მე-6 „ვალდებულების შეწყვეტა“²).

ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ხელშეკრულების მოშლის ინსტიტუტები, მკვეთრად განსხვავდება ერთმანეთისაგან მათი წინაპირობების, თანმდევნი პროცედურებისა და სამართლებრივი შედეგების მიხედვით. მათ საერთო ის აქვთ, რომ ორივე სახელშეკრულებო ურთიერთობის დასრულების ინსტრუმენტებია. მათი გაუმიჯნაობის პრობლემა გამომდინარეობს იქიდან, რომ კანონიდან მკაფიოდ არ ჩანს, ხელშეკრულების მოშლა და ხელშეკრულებიდან გასვლა სინონიმური ცნებებია, თუ ისინი სხვადასხვა სამართლებრივ კატეგორიას გამოხატავენ. სამოქალაქო კანონმდებელი ხშირად იყენებს ერთ ცნებას მეორე ცნების მიერ განსაზღვრული ინსტიტუტის აღსანიშნავად. სამოქალაქო კოდექსის ზოგიერთ ნორმაში, სადაც თავისი არსით განსაზღვრულია „ხელშეკრულებიდან გასვლა“, გამოყენებულია ტერმინი „ხელშეკრულების მოშლა“ და პირიქით, აღნიშნული მდგომარეობა

1 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.
2 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.

კი სამართლებრივი ნორმების სწორი გამოყენების პრობლემას ქმნის და წარმოშობს გაუგებრობების არსებობის რისკს.

გარეგნულად ხელშეკრულებიდან გასვლა და ხელშეკრულების მოშლა ძალიან ჰგავს ერთმანეთს. ორივე შემთხვევაში წყდება სახელშეკრულებო ურთიერთობა, მაგრამ მათ შორის მაინც მნიშვნელოვანი განსხვავებაა. ხელშეკრულების მოშლას, მიუხედავად მისი საფუძვლისა, მოსდევს სახელშეკრულებო უფლებებისა და მოვალეობების მოშლა და განსხვავებით ხელშეკრულებიდან გასვლისა, არ იწვევს მხარეების მიერ უკვე მიღებული სარგებელის დაბრუნებას. ხელშეკრულებიდან გასვლის ინსტიტუტისათვის არსებითი მახასიათებელი თავდაპირველი მდგომარეობის აღდგენა რესტიტუციაა, რაც მოშლის შემთხვევაში წარმოუდგენელია. ხელშეკრულების მოშლის დროს მხარეს სურვილი აქვს, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენის გარეშე შეინარჩუნოს არსებული მდგომარეობა.

სსკ-ში კონკრეტულად ხელშეკრულების მოშლას ვალდებულებითი სამართლის არც ერთი თავი არ ეძღვნება. ამ ინსტიტუტს სხვადასხვა თავში რამდენიმე მუხლი აქვს დათმობილი. ხელშეკრულების მოშლის მარეგულირებელი ძირითადი ნორმები განაწილებულია სსკ-ის ვალდებულების დარღვევის კარის, ზოგადი დებულებების თავში, მუხლი 399 „უარი გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაზე“*. სსკ-ის 399-ე³ მუხლი 5 ნაწილისაგან შედგება. იგი აყალიბებს ზოგად ნორმებს ხელშეკრულების მოშლასთან დაკავშირებით, ყველა სხვა ნორმა უნდა გამომდინარეობდეს ამ მუხლიდან და მას არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს. სსკ-ისაგან განსხვავებით გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში* მოშლის მარეგულირებელი

* აქ არის ტერმინოლოგიური აღრევა. ტერმინი „უარი“ უნდა შეიცვალოს ტერმინი „მოშლით“. ეს მუხლი არის გსკ-ის 314-ე მუხლის ანალოგი, რომლის სათაურაც არის „Kündigung von Dauer-schuldverhältnissen aus wichtigem Grund“ სიტყვა „Kündigung“ კი ითარგმნება როგორც „მოშლა“.

3 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.

ძირითადი ნორმები განაწილებულია ორ მუხლში – 313-ე და 314-ე მუხლები⁴. ისინი აწესრიგებენ ხელშეკრულების მოშლის წინაპირობებს, მისი განხორციელების გზებსა და შედეგებს.

სსკ-ის მიხედვით „ხელშეკრულების მოშლის“ ინსტიტუტის ცნება შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს. ხელშეკრულების მოშლა არის სამართლებრივი რეჟიმი, რომელიც გულისხმობს პირ(ებ) ის უფლებას გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ვალდებულებით სამართლებრივი ურთიერთობისას პატივსადაები საფუძვლების** არსებობისას ცალმხრივი ნების გამოვლენით (ან შეთანხმებით) მოახდინოს სამართლებრივი მდგომარეობის შეცვლა. გრძელვადიანი ხელშეკრულების მოშლის შედეგად, აქამდე განხორციელებული შესრულება ძალაში რჩება და არ წარმოიშობა ახალი სამართლებრივი ურთიერთობა. უბრალოდ, მთავრდება ძველი სახელშეკრულებო სამართლებრივი ურთიერთობა. სსკ-ის 399-ე მუხლით⁵ გათვალისწინებული ხელშეკრულების მოშლა არ იწვევს უკვე შესრულებულის უკან დაბრუნების ვალდებულების წარმოშობას.

ხელშეკრულების მოშლისას (ისევე როგორც გასვლისას) წყდება სახელშეკრულებო ურთიერთობა, სუბიექტური უფლებები* და მოვალეობები, ხელშეკრულების მოშლა ორიენტირებულია მომავალში შესასრულებელ ვალდებულებებთან მიმართებაში და მისი ფუნქციაა შესრულებაზე მომავალში უარის თქმა.⁶

4 Bürgerliches Gesetzbuch. 1984 y. www.gesetze-im-internet.de.

** შემდგომში გამოყენებული იქნება, როგორც – გსკ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.

*** სუბიექტური უფლება გულისხმობს უფლებამოსილი პირის შესაძლო ქცევის სამართლებრივად უზრუნველყოფილ საშუალებას, ხოლო სუბიექტური ვალდებულება – ვალდებული პირის სამართლებრივად განპირობებული აუცილებელი ქცევა კონკრეტული სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში.

6 ვრცლად იხ: მაჭარაძე მ., 2008. სამაგისტრო ნაშრომი: ხელშეკრულებიდან გასვლა და ხელშეკრულების მოშლა – განსხვავება და სამართლებრივი შედეგები (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მი-

ხელშეკრულების მოშლა გრძელვადიან ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობაში იმ შემთხვევაში გამოიყენება, როდესაც ხელშეკრულების მხარეთა ინტერესების დაცვისათვის შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგება საკმარისი არ არის. როგორც საქართველოს, ისე გერმანიის კანონმდებლობა (სსკ-ის 398-ე მუხლი⁷, გერმანული გსკ-ის 313-ე და 314-ე⁸ მუხლები) მხარეებს ავალდებულებს პირველ რიგში ხელშეკრულება შეცვლილ გარემოებებს მიუსადაგონ და მხოლოდ ამის შეუძლებლობის შემთხვევაში მიმართონ ხელშეკრულების მოშლის ინსტიტუტს.⁹ ამგვარი სამართლებრივი ურთიერთობა ყალიბდება ისეთ გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობებში, როგორებიცაა ქირავნობა, იჯარა, ღიზინგი, ფრენშაიზინგი, სადაზღვეო ხელშეკრულება, სამისდღეშიო რჩენის ხელშეკრულება, ერთობლივი საქმიანობა-ამხანაგობა, კრედიტი, შენახვა, საქონლის პერმანენტულად მიწოდების ხელშეკრულებები და ა.შ.

სსკ-ში ვალდებულებითი სამართლის, პირველი კარის, მეხუთე თავი არეგულირებს ხელშეკრულებიდან გასვლას. ხელშეკრულებიდან გასვლა არის სამართლებრივი ინსტიტუტი, რომელიც გულისხმობს პირ(ებ)ის უფლებას (გერმ: – „Gestaltungsrecht“ და არა მოთხოვნის უფლებას, გერმ: – „Anspruch“), გარკვეული წინაპირობების არსებობისას, მეორე მხარისათვის ხელშეკრულებიდან გასვლის თაობაზე შეტყობინებით შეცვალოს სამართლებრივი მდგომარეობა. ხელ-

შეკრულებიდან გასვლის შედეგია ახალი სამართლებრივი ურთიერთობის ჩამოყალიბება (გერმ: – „Rückgewährschuldverhältnis“), რომლის საფუძველზეც მხარეებს უჩნდებათ უფლებები და ვალდებულებები მიღებული შესრულებისა და სარგებლის დაბრუნებასთან დაკავშირებით. ხელშეკრულებიდან გასვლის შემდეგ წინარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულება აღარ ექვემდებარება განხორციელებას და ვალდებულება წყდება, ხოლო განხორციელებული ექვემდებარება დაბრუნებას (ორმხრივი რესტიტუციის წესი).

გსკ-ს მეორე წიგნში – ვალდებულებითი სამართალი, განყოფილება 3, ტიტული 5, ქვეტიტული 1-ის სათაურად მითითებულია „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ („Rücktritt“),¹⁰ ხოლო აღნიშნული კოდექსის ქართულ ვერსიაში მითითებულია „ხელშეკრულებიდან გასვლა (ხელშეკრულებაზე უარის თქმა)“¹¹. ვფიქრობ, მუხლის ასეთი ფორმულირება, ფრჩხილებში დამატებით „ხელშეკრულებაზე უარის თქმის“ მითითება ზედმეტია, რადგან სამართლის ადრესატის მიერ ეს შეიძლება გაგებულ იქნეს, როგორც სიტყვა „Rücktritt“-ის ორ ვერსიად თარგმნა.

ხელშეკრულებიდან გასვლა არის „ცალმხრივი მიღება სავალდებულო ნების გამოვლენით (სსკ. მუხლი 51¹²) ვალ-

ხედვით), ქართული სამართლის მიმოხილვა – სპეციალური გამოცემა. თბილისი, გვ. 147-148.
 7 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.
 8 იხ: Zimmermann R., 2002. Breach of Contract and Remedies Under the New Law of Obligations, 48th Conference-Seminar. Rome. სტრუქტონი 79. ხელმისაწვდომია: www.cisg.law.pace.edu (უკანასკნელად ნანახია: 10.04.2017).
 9 იხ: Markesinis B., Unberath H., Johnston A., 2006. The German Law of A Comparative Treatise, Second ed. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, გვ. 591-593. ხელმისაწვდომია: www.twirpx.com (უკანასკნელად ნანახია: 10.04.2017).

10 Bürgerliches Gesetzbuch 1984 y. www.gesetze-im-inter-net.de.
 * „განსაზღვრული წინაპირობების არსებობისას მხარეს აქვს შესაძლებლობა, მიიღოს გარკვეულ სამართლებრივ შედეგს – დაასრულოს სახელშეკრულებო ურთიერთობა კონკრეტული უფლებებითა და მოვალეობებით და განსხვავებულ სამართლებრივ რეჟიმში გადაიყვანოს იგი. პირველადი მოთხოვნის, ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულებლობა ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლების აღმოცენების სამართლებრივი საფუძველია“. ას-292-573-04, 22 ივლისი, 2004. ქ თბილისი. მითითებულია: შენგელია ვ., ინტერნეტ სტატია – ხელშეკრულების გასვლის ცნება და დახასიათება. ხელმისაწვდომია www.iuristebi.ge (უკანასკნელად ნანახია: 02.12. 2016).
 11 იხ: ჭეჭელაშვილი ზ., 2010. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (ქართული თარგმანი). თბილისი. www.samkitvelo.ge (უკანასკნელად ნანახია: 09.04.2017).
 12 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.

დებულებითი ურთიერთობის უკუქცევა¹³ ხელშეკრულებიდან გასვლა არის აღმჭურველი უფლება*, რომელიც გამოიყენება როგორც უკიდურესი ზომა (ultima ratio). მასზე არ ვრცელდება ხანდაზმულობის ვადა და გარკვეული წინაპირობებისა და საფუძვლების არსებობისა შეიძლება მივმართოთ ნებისმიერ დროს, თუ მხარეები ხელშეკრულებით სხვა რამეზე არ შეთანხმდნენ.¹⁴

ხელშეკრულებიდან გასვლა შესაძლებელია ისეთ მოკლევადიან ხელშეკრულებებში, როგორებიცაა ნასყიდობა, გირავნობა, ნარდობა.

სსკ-ის ხარვეზიანი მუხლები

სამართლის ადრესატისათვის სსკ-ის მარტივად გაგებისათვის, მართებულად მიმაჩნია, შეიცვალოს სსკ-ის შემდეგი მუხლების ფორმულირება:

- სსკ-ის 112-ე მუხლის სათაურია „ხელშეკრულებაზე უარის უფლება“ – გერმანული ანალოგიით, მუხლი 178 – „მეორემხარისმიერ ხელშეკრულების დადებაზე უარის უფლება“. ორივე მუხლის სათაურის შინაარსიდან ირკვევა, რომ ეს უარი გულისხმობს ხელშეკრულების დადებაამდე უარის თქმის უფლებას. გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენი კვლევის საგანია დადებული ხელშეკრულებიდან გასვლა, ამიტომ არ განვიხილავთ ამ მუხლის არც ფორმულირებასა და არც შინაარსს.
- სსკ-ის 347-ე მუხლის „გ“ ქვეპუნქტში მითითებულია „ხელშეკრულების უარის თქმის პირობაზე“. სასურველია, აქ გამოვიყენოთ ტერმინი: „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ და ეს ნორმა ასე ჩამოყალიბდეს:

„ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობა“.

- სსკ-ის 352-ე მუხლის სათაურია: „ხელშეკრულებაზე უარის თქმის შედეგები“. სასურველია, აქაც გამოვიყენოთ ტერმინი: „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ და ეს ნორმა ასე ჩამოყალიბდეს: „ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგები“
- სსკ-ის 399-ე მუხლის სათაურია: „უარი გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაზე“ (გსკ. მუხლი 314). აქ ეს უარი უნდა შეიცვალოს მოშლით, რაზეც ქვევით გვექნება მსჯელობა.
- სსკ-ის 845-ე მუხლის სათაურია: „ხელშეკრულების დადებაზე უარის დაუშვებლობა“ – მუხლის სათაურის ამგვარი ფორმულირება არასწორად მიგვაჩნია, რადგან მუხლის შინაარსში საუბარია ხელშეკრულების დადების დროს არსებულ დარღვევებზე, რომელიც გამოვლინდება მოგვიანებით, ხოლო სათაურის მიხედვით ნორმაში თითქოს საუბარი უნდა იყოს ხელშეკრულების დადებისას უარის თქმის დაუშვებლობაზე. ჩვენი აზრით, სწორი ფორმულირება იქნებოდა „ხელშეკრულებიდან გასვლის დაუშვებლობა (ხელშეკრულების დადებისას დაშვებული შეცდომების გამო)“.

სსკ-ის 491-ე, 492-ე, 636-ე, 647-ე მუხლებში მითითებულია „ხელშეკრულების მოშლა“, უნდა იყოს: „ხელშეკრულებაზე გასვლა“. ხოლო სსკ-ის 399-ე, 541-ე, 809-ე, 812-ე, 938-ე მუხლებში მითითებულია: „ხელშეკრულებიდან გასვლა (უარი)“ და უნდა იყოს „ხელშეკრულების მოშლა“. ასე მაგალითად:

- სსკ-ის 399-ე მუხლში მითითებულია „ხელშეკრულებაზე უარი“, „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ ამ ნორმით ცალსახად მოწესრიგებულია გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ურთიერთობა, რომლის დასრულებისათვის გამოიყენება „ხელ-

13 ციტირებულია: კროპპოლერი ი., 2011. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი. მიუნჰენი, გვ. 242.

14 შენგელია ვ., ინტერნეტ სტატია – ხელშეკრულების გასვლის ცნება და დახასიათება. ხელმისაწვდომია: www.iuristebi.ge (უკანასკნელად ნანახია: 02.12.2016).

- შეკრულების მოშლის“ ინსტიტუტი. აქედან გამომდინარე, ამ მუხლში გამოყენებული ტერმინები: „ხელშეკრულებაზე უარი“ და „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ უნდა შეიცვალოს „ხელშეკრულების მოშლით“.
- სსკ-ის 405-ე მუხლით მოწესრიგებულია ვალდებულების დარღვევა ორმხრივი ხელშეკრულების დროს. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს ნორმა ეხება როგორც მოკლევადიან, ისე გრძელვადიან ხელშეკრულებებს და შესაბამისად, აქ საუბარი უნდა იყოს ვალდებულების დარღვევისას როგორც ხელშეკრულების მოშლაზე, ისე ხელშეკრულებიდან გასვლაზე. ასეთ შემთხვევაში, ნორმის შინაარსის მიხედვით უნდა დადგინდეს, რომელი ინსტიტუტია ნაგულისხმევი მუხლში, ხოლო, როდესაც მსგავსი საკითხები სასამართლოს განხილვის საგანი ხდება სასამართლო ადგენს ხელშეკრულების შინაარსის მიხედვით, რომელ ინსტიტუტს გულისხმობენ მხარეები.
 - სსკ-ის 491-ე მუხლის 1-ლ ნაწილში და 492-ე მუხლში: ტერმინი „მოშლა“ უნდა შეიცვალოს ტერმინი „გასვლით“. ამ მუხლებში საუბარია ნასყიდობის ხელშეკრულებაზე. რადგან ნასყიდობის ხელშეკრულებისას არ ყალიბდება გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ურთიერთობა, შესაბამისად, ამ მუხლების სათაურში და შინაარსში გამოყენებული ტერმინი „მოშლა“ უნდა შეიცვალოს ტერმინი „გასვლით“. მოშლა მხოლოდ გრძელვადიან ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობას ახასიათებს, ხოლო ნასყიდობა მოკლევადიანი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობაა; ხელშეკრულებიდან გასვლის ერთ-ერთ წინაპირობაა ვალდებულების არსებითი დარ-

- ღვევა, ხელშეკრულების მოშლა კი დაიშვება ნებისმიერ შემთხვევაში. ასე რომ, ამ მუხლში ტერმინოლოგია შესაცვლელია ქართველი კანონმდებლების მიერ.
- სსკ-ის 541-ე მუხლის სათაურსა და ტექსტში: მითითებულია „ხელშეკრულებაზე უარი“, უნდა იყოს „ხელშეკრულების მოშლა“, რადგან ამ მუხლით მოწესრიგებულია ქირავნობის სახელშეკრულებო ურთიერთობა, ქირავნობის ხელშეკრულება კი არის გრძელვადიანი ურთიერთობა და შესაბამისად, ხელშეკრულების მოშლის პირობები მასზე ვრცელდება.
 - სსკ-ის 636-ე და 637-ე მუხლის სათაურსა და შინაარსში გამოყენებულია „ხელშეკრულების მოშლა“, უნდა იყოს „ხელშეკრულებიდან გასვლა“, რადგან როგორც ნორმის დისპოზიციიდან ირკვევა, მუხლი ეხება ნარდობის ხელშეკრულებას, რომელიც არის მოკლევადიანი სახელშეკრულებო ურთიერთობა.
 - სსკ-ის 809-ე მუხლის მე-2 ნაწილში და 812-ე მუხლის 1-ლ ნაწილში: მითითებულია ხელშეკრულებაზე უარის თქმაზე, ამ მუხლის დისპოზიციით კი მოწესრიგებულია დაზღვევის სახელშეკრულებო ურთიერთობა, რომელიც არის გრძელვადიანი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა. შესაბამისად „უარი“ უნდა შეიცვალოს „მოშლით“.
 - სსკ-ის 938-ე მუხლის 1-ლ და მე-2 ნაწილებში მითითებულია – „უარი თქვას“ და „ხელშეკრულებიდან გასვლა“, ორივე შემთხვევაში უნდა იყოს „ხელშეკრულების მოშლა“, რადგან ნორმით მოწესრიგებულია ერთობლივი საქმიანობის ხელშეკრულებაზე, რომელიც თავისი შინაარსით არის გრძელვადიანი და შესაბამისად, ვრცელდება ხელშეკრულების მოშლის წესები.

- სსკ-ის მერვე თავის სათაურია „ანდერძის შეცვლა ან მოშლა“ და შემდგომ პირველივე მუხლში საუბარია მოანდერძის მიერ ანდერძის მოშლისა და შეცვლის უფლებაზე. ორივე შემთხვევაში ტერმინი მოშლა აშკარად ზედმეტია, რადგან მოშლა როგორც ინსტიტუტის გამოყენების მიზანშეწონილობა დავასაბუთეთ ხელშეკრულებასთან მიმართებაში, ამ თავის სათაურად ჩვენ ვთვლით, რომ უპრიანია, ჩამოყალიბდეს ანდერძის „შეცვლა და გაუქმება“, ხოლო შესაბამის მუხლში მიეთითოს ანდერძის შეცვლასა და გაუქმების უფლებაზე.

სსკ-ში ვალდებულებით სამართალში გამოყენებულია ტერმინი „ვალდებულებითი ურთიერთობის გაუქმება“ (გერმ: – „Erlöschen des Schuldverhältnisses“), რაც ხელშეკრულებიდან გასვლის ან ხელშეკრულების მოშლის შედეგია. ცნება „გაუქმებას“ კანონმდებელი სხვადასხვა ადგილას და სხვადასხვა ურთიერთობების მოწესრიგების ფარგლებში იყენებს.

სსკ-ში ტერმინი „გაუქმება“ გამოყენებულია შემდეგ მუხლებში:

- მუხლი 529 – „ჩუქების გაუქმება დასაჩუქრებულის უმადურობის გამო“ (გსკ. მუხლი 350);
- მუხლი 756 – „ჭილდოს საჯარო დაპირების გაუქმება“ (გსკ. მუხლი 658);
- მუხლი 862 – „ანგარიშის მფლობელის დავალების გაუქმება“;
- მუხლი 907 – „კონტოკორენტის გაუქმება“;
- მუხლი 961 – „საზიარო უფლების გაუქმება“;
- მუხლი 1267 – „შვილად აყვანის გაუქმება“ (გსკ. მუხლი 1759).

მაგალითად: ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმება არსებითად არის ჩუქების ხელშეკრულებიდან გასვლა, რაზეც მეტყველებს ასეთ შემთხვევაში დასაჩუქრებულის ვალდებულება დააბრუნოს ნაჩუქარი ნივთი (სსკ-ის 529-ე მუხლის

მე-2 ნაწილი). არსებითად იგივე წესი მოქმედებს ანგარიშის მფლობელის დავალების გაუქმებისას (სსკ-ის 862-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). ამგვარად, აღნიშნულ შემთხვევებში „გაუქმება“ თავისი არსით გულისხმობს ჩუქების თუ დავალების ხელშეკრულებიდან გასვლას. მას შემდეგ, რაც სასამართლო გამოიტანს ჩუქების ხელშეკრულებიდან გასვლის გადაწყვეტილებას ფაქტობრივად გაუქმდება სადაო ხელშეკრულება, გასვლა არის მოთხოვნის საგანი, ხოლო შედეგია – ხელშეკრულების გაუქმება.

სასამართლო პრაქტიკა

საქართველოს სასამართლო პრაქტიკის მიხედვითაც შეიძლება დავასკვნათ, რომ ხელშეკრულების გაუქმების ინსტიტუტთან მიმართებაში ჯერ კიდევ არსებობს პრობლემები, კერძოდ, ამ ინსტიტუტის გაუმიჯნაობა ხელშეკრულებიდან გასვლას, ხელშეკრულების შეწყვეტას და ხელშეკრულების ბათილობას შორის. იმ საქმეებში, სადაც დავა ეხება ხელშეკრულების გაუქმებას, სამართლის ადრესატისათვის ბუნდოვანია მათი სამართლებრივი მდგომარეობა, რამაც შეიძლება გვაფიქრებინოს სახელშეკრულებო სამართლის სირთულე მისი გაგების თვალსაზრისით. მაგალითად: უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში (საქმე Nას-1001-1200-08¹⁵) ვკითხულობთ კასატორის მსჯელობას: „... კანონმდებლობა ითვალისწინებს ხელშეკრულების ბათილად ცნობას სასამართლო წესით, და ეს იდენტურია, რა თქმა უნდა, გაუქმებასთან“. ხელშეკრულების ბათილობა და ხელშეკრულების გაუქმება არ არის იდენტური სამართლებრივი ინსტიტუტები, რაზედაც ჩვენ ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ.

15 სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო სამართლის საქმეებზე. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-1001-1200-08, თარიღი-24. 03. 2009.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში (საქმე Nას-466-707-08¹⁶) ნათქვამია: „სააპელაციო საჩივარშიც კასატორის მოთხოვნას წარმოადგენდა ხელშეკრულების გაუქმება და არა ხელშეკრულებიდან გასვლა“. ჩვენ ამაზე უკვე ვისაუბრეთ, გაუქმება არის ხელშეკრულებიდან გასვლის ან ხელშეკრულების შეწყვეტის შედეგი. ასე რომ, კასატორი შეიძლება მოითხოვდეს ხელშეკრულების გაუქმებას, კონკრეტულად კი ხელშეკრულებიდან გასვლას.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების (საქმე Nას-1083-1321-05¹⁷) აღწერილობით ნაწილში ვკითხულობთ: „ი. დ-ძემ სარჩელი აღძრა სასამართლოში მ. ბ-იანის მიმართ სესხის ხელშეკრულების გაუქმების შესახებ. ქ. თბილისის ვაკე-საბურთალოს რაიონული სასამართლოს 2005 წ. 11 თებერვლის გადაწყვეტილებით ი. დ-ძის სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, ბათილად იქნა ცნობილი ი. დ-ძესა და მ. ბ-ინს შორის დადებული სესხისა და იპოთეკის ხელშეკრულება პროცენტისა და იპოთეკის ნაწილში.“ თუ კასატორი ითხოვს ხელშეკრულების გაუქმებას, არ შეიძლება სასამართლომ იმსჯელოს იმ საკითხზე (აქ საუბარია ხელშეკრულების ბათილობაზე), რასაც კასატორი სარჩელში არ ითხოვს. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 248-ე მუხლის თანახმად, „სასამართლოს უფლება არა აქვს, მიაკუთვნოს თავისი გადაწყვეტილებით მხარეს ის, რაც მას არ უთხოვია, ან იმაზე მეტი, ვიდრე ის მოითხოვდა“.¹⁸ აქ ერთმანეთთან გაიგივებულია ხელშეკრულების ბათილობა და ხელშეკრულების გაუქმება, რაც, ვფიქრობ, სასამართლო პრაქტიკის დიდი შეცდომაა.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვე-

ტილებაში (საქმე Nას-361-341-2011¹⁹) ვკითხულობთ კასატორის მსჯელობას სსკ-ის 405-ე მუხლთან მიმართებაში: „სამოქალაქო კოდექსის 405-ე მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის (ხელშეკრულების მოშლის) პირობებსა და წესს.²⁰ . დამატებითი ვადის დაწესების ან გაფრთხილების საფუძველი არსებობს მაშინ, როდესაც არსებობს ხელშეკრულების მოშლის წინაპირობა“. 405-ე მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულებიდან გასვლის (ხელშეკრულებაზე უარის) პირობებს, აქ კი ერთმანეთთან გაიგივებულია ხელშეკრულებაზე უარის თქმა და ხელშეკრულების მოშლა, რაც როგორც ზემოთ ვისაუბრეთ, ორი ერთმანეთისგან განსხვავებული ინსტიტუტებია თავისი წარმოშობის პირობებითა და სამართლებრივი შედეგების მიხედვით.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში (საქმე Nას-1692-1676-2011²¹) ვკითხულობთ: „თუკი მოსარჩელე მხარე მიიჩნევს, რომ დაირღვა ხელშეკრულების შესრულების ვადა, რის გამოც უარს ამბობს ხელშეკრულებაზე, მაშინ მოსარჩელე მხარეს ხელშეკრულების მოშლისას უნდა გაეთვალისწინებინა სამოქალაქო კოდექსით კრედიტორისათვის დადგენილი დამატებითი ვადის მიცემის ან გაფრთხილების მოვალეობის შესახებ.“ აქაც ხელშეკრულებაზე უარი და ხელშეკრულების მოშლა გაიგივებულია. იმავე საქმეში ვკითხულობთ: „სააპელაციო პალატამ განმარტა: სამოქალაქო კოდექსის 405-ე მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის (ხელშეკრულების მოშლის) პირობებსა და წესს. ამ მუხლის პირველი ნაწილი ხელშეკრულების მოშლას უკავშირებს კონტრაგენტის მხრიდან ვალდებულების შეუსრულებლობას ან მის ნაწილობრივ დარღვევას“. ეს მუხლი კი ცალსახად ეხება ხელშეკრულებაზე უარის

16 <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-466-707-08, თარიღი-25. 11. 2008.
 17 <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-1083-1321-05, თარიღი-20. 07. 2006.
 18 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.

19 <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-361-341-2011, თარიღი-20.06.2011.
 20 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 1997 წ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge>.
 21 <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-1692-1676-2011, თარიღი-16.01.2012.

თქმას. გადაწყვეტილებაში მოტანილია კასატორის მსჯელობა: „ხელშეკრულების შინაარსი არ შეიცავს დათქმას, რომ, იმ შემთხვევაში, თუ მ.ა.-ს მხრიდან არ შესრულდებოდა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები, ხელშეკრულება შეწყდებოდა და მხარეებს დაუბრუნდებოდათ ის, რაც მათ ამ ხელშეკრულების დადებით მიიღეს.“ ხელშეკრულების შეწყვეტისას მიღებული სარგებელი უკან არ ბრუნდება, ეს პირობა გათვალისწინებულია ხელშეკრულებიდან გასვლისას“. აქაც ტერმინოლოგიური აღრევაა.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში (საქმე Nას-533-501-2010²²) ვკითხულობთ: „კ. მ-იანმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში ნ. ბ-შვილის მიმართ, მოპასუხის მიერ ნაკისრი ვალდებულების არაკეროვანი შესრულების გამო, მხარეთა შორის 2007 წლის 12 აპრილს გაფორმებული სამისდღეშო რჩენის ხელშეკრულების შეწყვეტისა და მოსარჩელის კუთვნილი ქ.თბილისში, . . .¹ 24 კორპუსში მდებარე 15 საცხოვრებელი ბინის დაბრუნების მოთხოვნით.“ ამ დავის საგანი რეალურად არის ხელშეკრულებიდან გასვლა და არა ხელშეკრულების შეწყვეტა, რადგან მოსარჩელე მოითხოვს მიღებული სარგებლის უკან დაბრუნებას.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში (საქმე Nას-1383-1219-2010²³) ნათქვამია „ბ. ს-ოვამ სარჩელი აღძრა სასამართლოში ბ. მ-შვილის მიმართ სამისდღეშო რჩენის ხელშეკრულების შეწყვეტის მოთხოვნით შემდეგი საფუძვლებით: მხარეებს შორის 2008 წლის 18 იანვარს დაიდო სამისდღეშო რჩენის ხელშეკრულება. ვინაიდან მოპასუხე არ ასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს მხარეთა ურთიერთობები დაიძაბა“. აქაც ამ დავის საგანი რეალურად არის ხელშეკრულებიდან გასვლა და არა ხელშეკრულების შეწყვეტა, რადგან მოსარჩელე

ითხოვს მიღებული სარგებლის უკან დაბრუნებას. პრივატიზაციის ხელშეკრულებებთან დაკავშირებით სასამართლო იყენებს ხელშეკრულების გაუქმებას, რაც, როგორც ზემოთ ვიმსჯელებთ, ხელშეკრულებიდან გასვლას ნიშნავს (შემდგომი ვალდებულებისგან განთავისუფლება).

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებით (საქმე Nას-308-290-2014²⁴), დავის საგანია ნასყიდობის ხელშეკრულების გაუქმება, ზიანის ანაზღაურება. ზიანის ანაზღაურება კი გულისხმობს თანხის ნაწილის გაქვითვას (ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა) და ნაწილის დაბრუნებას. ეს შემთხვევა რეალურად არის ხელშეკრულებიდან გასვლა.

ამ რამდენიმე გადაწყვეტილების შეხედვლით შეიძლება დავასკვნათ, რომ უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებებში არის ინსტიტუტების აღრევა.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ აუცილებლად მიგვანია სამოქალაქო კანონმდებელმა განახორციელოს ტერმინოლოგიური უნიფიკაცია, რადგან სამართლის ადრესატს შეეფმნას უკეთესი წარმოდგენა ამ საკითხთან მიმართებაში, რაც ხშირ შემთხვევაში დამოკიდებულია სამართალმცოდნეობაზე და მის შემეცნებაზე. კანონმდებელი კი ვალდებულია იმოქმედოს, რათა სსკ-ში არსებული, თუნდაც წმინდა ტერმინოლოგიური ხარვეზები აღმოიფხვრას. სამართლის ერთ-ერთი დავალებაა სამართლის ადრესატებისათვის ნათელი იყოს მათი სამართლებრივი მდგომარეობა, რადგანაც სწორედ ამგვარად შეიძლება მათ დაგვემონ საკუთარი ცხოვრება და შეძლონ სამოქალაქო ბრუნვაში არსებული რისკების თავიდან არიდება. აქედან გამომდინარე, კანონმდებელი

22 <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-533-501-2010, თარიღი – 12/07/2010.

23 <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-1383-1219-2010, თარიღი -28/02/2011.

24 <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> საქმე Nას-308-290-2014, თარიღი: 24/07/2014.

ვალდებულია გამოსწოროს ხარვეზები და ამით ხელი შეუწყოს სამართლებრივი უსაფრთხოების ჩამოყალიბებას. გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ურთიერთობის

დასრულება მიზანშეწონილია, განისაზღვროს როგორც „ხელშეკრულების მოშლა“, ხოლო მოკლევადიანი – როგორც „ხელშეკრულებიდან გასვლა“.

ნინო ფიფია

LEGISLATIVE GAPS OF GEORGIAN CIVIL CODE WITH REGARD TO THE INSTITUTIONS OF THE CONTRACT COMPLETION

Nino Pipia

Lawyer,

PhD student of the Caucasus International University

KEY WORDS: Termination, Withdrawal, Gap

RESUME

The article“Legislative gaps of Georgian Civil Code with regard to the institutions of the contract completion” deals with the most important institutions of civil law, such as: withdrawal from the contract and termination of the contract, legislative gaps of the Georgian Civil Code in respect of them and judicial practice. Abovementioned issues were considered in accordance with the Georgian civil law and it is compared with the German Civil Code. The theme is divided into the following parts: introduction, institutions’ comparative analyzes of the contract termination and the dissolution of the contract, legislative practice and conclusions.

The article also deals with the gaps that are characterized in Georgia’s Civil Code and recommendations for legislators they are required to comply with, and also recommendations to eliminate even terminological gaps existing in Georgia’s Civil Code.

The article was targeted at junior lawyers, as well as law interested persons. The work will help them to better understand the essence of the instrument of the completion of the contract and to use it for its intended purpose.

NOTES:

1. Georgian Civil Code. 1997. Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
2. Georgian Civil Code. 1997. Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
3. Georgian Civil Code. 1997. Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
4. Bürgerliches Gesetzbuch. 1984. Available at: www.gesetze-im-internet.de. (In German)
5. Georgian Civil Code. 1997. Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
6. See more at: Macharadze M. 2008. Master's Thesis: Withdrawal and termination of the contract – the difference and the results (according to the Georgian and German law). Georgian Law Review – Special Edition, Tbilisi. (In Georgian)
7. Georgian Civil Code. 1997. Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
8. See: Zimmermann R. 2002. Breach of Contract and Remedies Under the New Law of Obligations, 48th Conference-Seminar, Rome. Available at: www.cisg.law.pace.edu. (In English)
9. See: Markesinis B. Unberath H. Johnston A. 2006. The German Law of A Comparative Treatise, Second ed. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon. Available at: www.twirpx.com. (In English)
10. Bürgerliches Gesetzbuch 1984. www.gesetze-im-internet.de. (In German)
11. See: Chechelashvili G. 2010. German Civil Code (Georgian translation), Tbilisi. (In Georgian)
12. Georgian Civil Code. 1997 Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
13. Cited: Kropholeri I. 2011. German Civil Code, Training comments, München. (In Georgian)
14. Shengelia V. Interet article – The term of withdrawal of the contract and its characterization. (In Georgian)
15. Court decisions on civil cases. Available at: <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-1001-1200-08, Date-24. 03. 2009. (In Georgian)
16. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-466-707-08, Date-25. 11. 2008. (In Georgian)
17. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-1083-1321-05, Date-20.07.2006. (In Georgian)
18. Civil Procedure Code of Georgia. 1997. Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
19. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-361-341-2011, Date-20.06.2011. (In Georgian)
20. Georgian Civil Code. 1997 Available at: <https://matsne.gov.ge>. (In Georgian)
21. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-1692-1676-2011, Date-16.01.2012. (In Georgian)
22. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-533-501-2010, Date- 12/07/2010. (In Georgian)
23. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-1383-1219-2010, Date-28/02/2011. (In Georgian)
24. <http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx> Case Nობ-308-290-2014, Date- 24/07/2014. (In Georgian)

BIBLIOGRAPHY:

1. Akhvlediani G., 1999. Law of Obligations, Tbilisi. (In Georgian)
2. Biolingi H., Lutringhausi P., 2004-2009. The Georgian Civil Code of System Analyses Of the Foundations of Demand, Bremen-Tbilisi. (In English)
3. Gogua Q., 2012. Thesis. Withdrawal from the contract, comparative law characterization, Stu. Tbilisi. (In Georgian)
4. Todua M. and vilemsi H. 2006. Contract Law, Tbilisi. (In Georgian)
5. Iashvili N., Maghalashvili E., Nachkhebia G. 2006. Contractual relations practice. Tbilisi. (In Georgian)
6. H. Kotsi., Tsvaigerti J., 2000. Comparative Law Introduction in private law. T. I, Tbilisi. (In Georgian)
7. H. Kotsi., Tsvaigerti J., 2001. Comparative Law Introduction to private law. T. II, Tbilisi. (In Georgian)
8. Pipia A., 2008. Basic Characteristics of Continental European and Anglo-American legal settlement of withdrawal of contract and their impact on the Georgian law. Georgian Law Review. Tbilisi. (In Georgian)
9. Chachanidze T., 2010. Contractual freedom and contractual justice in modern contract law. Justice and Law, N3 (26), Tbilisi. (In Georgian)
10. Chitashvili N., 2011. The changed circumstances arising in the performance and impossibility. Law Journal N2, Tbilisi. <http://documents.tips/documents/-2011-2-5624219c67050.html>. (In Georgian)
11. Dzierishvili G., 2014. Tsertsvadze c. Robaqidze found. Svanidze c. L exposure. Janashia I. Contract Law, Tbilisi. (In Georgian)
12. Chanturia L. and Zoidze B., 2001. Comment of the Civil Code of Contract Law, General Part, Book III, Tbilisi. (In Georgian)
13. Chanturia L. and Zoidze B., 2001. Comment of the Civil Code of Contract Law, the private part, Book IV, Volume II, Tbilisi. (In Georgian)
14. Chechelashvili Z., 2008. Contract Law, Tbilisi. (In Georgian)
15. Цвайгерт К., Кётц Х., 1998. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. Том 2, Moscow. www.twirpex.com. (In Russian)
16. Burrows A., 2011. The Law of Restitution. 3rd ed, Oxford. (In English)
17. Burton S., 2009. Elements of Contract Interpretation, New York. (In English)
18. Charman M., 2007. Contract Law. 4th edition. (In English)
19. Clarke M., 2016. English Insurance Contract Law, Cambridge. (In English)
20. Kotz H., Flessner A. Weir T. 1997. European Contract Law, Vol. 1. (In English)
21. Krol J., 1993. Construction Contract Law. www.books.google.com. (In English)
22. Markesinis B., Unberath H. Johnston A. 2006. The German Law of A Comparative Treatise, Second ed. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon. www.twirpx.com. (In English)
23. Oughton D., Davis M., 2000. Sourcebook on Contract Law, London – Sydney. (In English)
24. Shwenzer I., Kee C., Hachem P., 2012. Global Sales and Contract Law, Oxford. (In English)
25. Zimmermann R., 1996. The Law of Obligations (Roman Foundations of the Civilian Tradition, Breach of Contract), Oxford. www.books.google.ge. (In English)
26. Zweigert K. and Koetz H., Translated from the German by Weir T. An Introduction to Comparative Law, Oxford. (In English)

27. Brox H., Walker W., 2007. Allgemeines Schuldrecht. 32. Auflage, München. (In German)
28. Hedemann J.W., 1968. Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX Jahrhundert (ein Überblick über die Entfaltung des Privatrechts in Deutschland, Österreich, Frankreich und der Schweiz, Volume 2, Part 1). (In German)
29. Lanenz K., 1982. Lehrbuch des Schuldrechts, Erster Band. Allgemeiner Teil, 30 Neubearbeitet. Auflage, München. (In German)
30. Medicus D., 1986. Schuldrecht, I Allgemeiner Teil, München. (In German)
31. Hans Merz., 1992. Vertrag und Vertragsschluss. 2. überarbeitete Aufl. (In German)
32. Palandt D., 2008. Bürgerliches Gesetzbuch, bearbeitet von Basenge, Diederichsen, Edenhofer, Heinrichs, Heldrich, Putzo, Thomas, 67 Neubearbeitet Auflage, München. (In German)
33. Rütters B., 1997. Allgemeiner Teil des BGB, 10 Auflage, München. (In German)

INTERNET RESOURCES:

1. Berishvili Q., Article – 'Termination VS Withdrawal according to Georgian legislation and European contract law. www.legalclinic.iliauni.edu.ge. (In Georgian)
2. The explanatory legal dictionary. www.library.court.ge. (In Georgian)
3. Todua M., 2006. Article – legal problems related to Withdrawal (termination). Law of Obligations, Tbilisi. www.gyla.ge. (In Georgian)
4. Simonishvili I., 2012. Internet article – Withdrawal and termination of the contract, www.blawg.ge. (In Georgian)
5. Shengelia V., Internet article – Withdrawal of the contract concept and characterization. www.iuristebi.ge. (In Georgian)
6. Burton S., internet article – Breach of Contract and the Common Law Duty to Perform in Good Faith, Harvard. www.heinonline.org. (In English)
7. Clarke P., Internet article – Breach-of-contract. www.legalmatch.com. (In English)
8. Crystal G., Article – Breach of contract. www.contrancsandagreements.co.uk. (In English)
9. Seth K., 2005. Article – Frustration of Contract and Impossibility of Performance. www.lexcyberia.com. (In English)
10. Treitel G. H., 1995. The Law of Contract. Ninth ed, London. www.books.co.uk. (In English)